

Οι Βλάχοι των Τρικάλων: πόσα γνωρίζουν για την ταυτότητά τους οι Βλάχοι μαθητές και μαθήτριες;

Ευφροσύνη Βάγγου

Καθηγήτρια Φιλολόγος

Fvaggou@hotmail.com

Μαριάννα Αποστόλου

Καθηγήτρια Γαλλικής Γλώσσας

mapostol59@yahoo.com

Abstract

With this paper we will present to you the research we did at the 4th Experimental GEL Trikala "Alexandros Papadiamantis" with a group of Vlach students of our School. We tried to approach the children's perceptions of their origins through the oral history group that operates in our School. We wanted to give answers to questions such as: what does it mean to be a Vlach, what is the difference between the Karagounis, the Sarakatsans? What is the history of the Vlachs and the Vlach language. Through the study of texts and historical sources, but also through a series of interviews with their grandparents and historians and scholars of Trikala - Vlachs and non-Vlachs - the students had the opportunity to experience the history of their region and their family. Our goal was for the student community to get to know the history of the Vlachs, their origin, their role in the creation of the Greek state, but also the propaganda games that questioned their Greekness. In this effort, we used the oral history group that takes place in our School. We will also try to share our experiential material with the local community through a documentary film that we are now creating with the children. We believe that the Greek school should devote time into studying and saving the history of the Vlachs, and this is what we are trying to do.

Keywords: *narration, interview, experiential approach to the history of the Vlachs, documentary film.*

Αντί εισαγωγής

Όταν αποφασίσαμε να ασχοληθούμε με το θέμα των Βλάχων με την ομάδα Προφορικής Ιστορίας στο Σχολείο μας, δεν μπορούσαμε να φανταστούμε την έκταση και τη σπουδαιότητα του θέματος. Από τη μία βρέθηκαν αρκετοί Βλάχοι, όντας περήφανοι για την καταγωγή τους, που με μεγάλη προθυμία δέχθηκαν να έρθουν στο σχολείο μας και να μιλήσουν με την ομάδα των παιδιών μπροστά στην κάμερα και από την άλλη βρέθηκαν και κάποιοι- ευτυχώς λίγοι- που προσπάθησαν να μας αποτρέψουν από το εγχείρημα θεωρώντας ότι το ζήτημα των Βλάχων είναι “ευαίσθητο και αμφιλεγόμενο”. Στην επιστημονική αναζήτηση ενός ζητήματος όμως, όσο ευαίσθητο και αμφιλεγόμενο και αν αυτό θεωρείται, ο ψυχραιμους ερευνητής οφείλει να το εξετάσει σφαιρικά και όχι μονόπλευρα παρακάμπτοντας ευαισθησίες και σκοπιμότητες. Αυτό τουλάχιστον προσπαθούμε να διδάξουμε στους μαθητές και τις μαθήτρές μας, τους δυνητικούς αυριανούς επιστήμονες. Έτσι, αποφασίσαμε να προχωρήσουμε στο εγχείρημα και να ανιχνεύσουμε αφενός τί ακριβώς γνωρίζουν τα παιδιά για τους Βλάχους και αφετέρου να τους φέρουμε σε επαφή με την ουσιαστική έρευνα του θέματος μέσα από τις πηγές και από προφορικές συνεντεύξεις Βλάχων που έχουν ασχοληθεί οι ίδιοι με το θέμα ή απλά θέλουν να μιλήσουν για τη δική τους ζωή και καταγωγή. Ας δούμε όμως -πριν ξεκινήσουμε την περιγραφή του εγχειρήματος- μερικές αναφορές που συχνά συναντούμε και τείνουν να διαμορφώσουν έναν ορισμό στην έννοια Βλάχος:

Στις παραστάσεις του Θεάτρου σκιών του Καραγκιόζη, στον αντίποδα του Χατζηαβάτη που είναι ο μορφωμένος λεπτεπίλεπτος αστός, βρίσκεται ο Μπαρμπαγιώργος, ένας δίμετρος, μουστακαλής ορεσίβιος, πρωτόγονος βλάχος, που έχει μια παράξενη, αστεία προφορά, και έρχεται στην πόλη φορτωμένος με τυριά, καρδάρες και γίδια όλα πεσκέσια για τον ανεψιό του, τον Καραγκιόζη.

Στο θεατρικό έργο του Βιτσέντζου Κορνάρου με τίτλο *Ερωτόκριτος*, που οι μαθητές και οι μαθήτρες μας διδάσκονται στην Λογοτεχνία της Γ΄ Γυμνασίου, υπάρχει η εξιστόρηση του πολέμου μεταξύ Αθήνας και Βλαχιάς, στο τέταρτο από τα πέντε μέρη του έργου. Ο Ρήγας της Βλαχιάς, ο Βλαντίστρατος, εισβάλλει στο έδαφος της Αθήνας. Ο

Ερωτόκριτος, ο οποίος βρίσκεται στην εξορία, αποφασίζει να πάει να βοηθήσει τους Αθηναίους. Στο τέλος οι δύο βασιλιάδες συμφωνούν να λύσουν τις διαφορές τους με μια μονομαχία μεταξύ δυο εκλεκτών πολεμιστών. Εκπρόσωπος των Βλάχων θα είναι ο ανιψιός του Βλαντίστρατου, ο Άριστος, και των Αθηναίων, ο Ερωτόκριτος. Στη μονομαχία ο Ερωτόκριτος πληγώνεται βαριά, αλλά σκοτώνει τον Άριστο. Ο Βλαντίστρατος και ο Άριστος δεν παρουσιάζονται απλώς ως αρχηγοί του λαού των Βλάχων, αλλά ως ηγεμόνες μιας συγκεκριμένης χώρας, της Βλαχιάς.

Στις 16 Αυγούστου 1897 η «Εθνική» δημοσίευσε την παρακάτω αγγελία για την προσεχή έκδοση των «Βλάχων της Πίνδου» του Κρυστάλλη: «...Υπό τον ανωτέρω τίτλον επεχείρησεν ο ενταύθα νεαρός Ηπειρώτης ποιητής των γνωστών παρ' ημίν “Αγροτικών Ποιημάτων” κ. Κ. Δ. Κρυστάλλης να περιγράψει τους επί της οροσειράς της Πίνδου κατά την Μακεδονίαν Θεσσαλικής Ηπείρου κατοικούντα Βλάχικους ή Κουτσοβλάχικους πληθυσμούς. Ως γνωστόν μέχρι σήμερον επικρατεί παρά τε τοις ημετέροις και παρά τοις Ευρωπαϊοις εθνολόγοις η ίδια γνώμη, ότι οι βλάχικοι αυτοί λαοί είναι αποσπάσματα και συγγενείς των πέριξ του Δουνάβεως εκτεταμένων Σλαυορουμανικών φυλών, αποικήσαντες κατά διαφόρους αμνημονεύτους εποχάς εκείθεν επί της ημετέρας ποιητικής Πίνδου. Ο κ. Κρυστάλλης όμως, όστις κατάγεται εκ των Βλάχων τούτων της Πίνδου, διότι εγεννήθει και ανετράφη μεταξύ αυτών περιηγηθείς από πεντακονταετίας περίπου άπαντα σχεδόν τα υπ' αυτών κατοικούμενα μέρη, εξετάσας δε και μελετήσας κατά το ενόν εμβριθώς την ιστορίαν, τας παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα, τα άσματα και την γλώσσαν του, συνέλεξε πλείστας όσας πληροφορίας...» (από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου)

Στις παλιές ελληνικές ταινίες του Χατζηγηρήστου ο βλάχος είναι ένας τύπος κουτοπόνηρος που έρχεται από το χωριό να βρεί την τύχη του στην πόλη αλλά πέφτει θύμα των αετονύχηδων που θέλουν να τον εκμεταλλευτούν μια και δεν του “κόβει και τόσο” το μυαλό του! (Αμ πώς!)

Παλιότερα, οι Βλάχοι (και οι Πόντιοι) αποτελούσαν τους κατεξοχήν πρωταγωνιστές των ανεκδότην και των σατυρικών ιστοριών που

κυκλοφορούσαν προκαλώντας το γέλιο στις παρέες των εφήβων. Σε πολλές ελληνικές ταινίες ο Βλάχος από το χωριό αποτελούσε γενικευμένο όρο για όσους κατάγονταν από βουνίσια ή αγροτική περιοχή, και ήταν κάποιιοι που μιλούσαν με χωριάτικη προφορά. Ήταν υποτιμητικός χαρακτηρισμός και υποδήλωνε έλλειψη μόρφωσης και τρόπων συμπεριφοράς. Αναφερόταν σε κάποιον απολίτιστο, αμόρφωτο και πολιτιστικά κατώτερο. Στη Βικιπαίδεια βρίσκουμε εκφράσεις, γνωμικά και παροιμίες που έχουν δημιουργηθεί ως αποτέλεσμα της αντίληψης αυτής: «...Φέρθηκε σαν Βλάχος (κακομαθημένος, όχι ευγενικός), Ξερ' ο Βλάχος τι ν' το χαβιάρι (αμαθής, ακοινώνητος), Βλάχους είν', τυρί βαστάει ...». (Αιτωλία. έχει τις συνήθειες του τόπου του).

Όλα όσα αναφέρθηκαν, λίγο-πολύ, αντιπροσωπεύουν την εικόνα του Βλάχου που έχει διαμορφωθεί σήμερα στο μυαλό των περισσότερων Ελλήνων, ειδικότερα σε περιοχές της Νότιας Ελλάδας. Μέσα από ερωτηματολόγιο που δώσαμε στα παιδιά καταλάβαμε ότι ανάλογη εικόνα για το τι ακριβώς σημαίνει ο όρος Βλάχος είχαν και οι μαθητές και οι μαθήτριες του Σχολείου μας. Υπήρχαν μάλιστα και παιδιά που είχαν βλάχικη καταγωγή αλλά δεν το γνώριζαν!

Στόχος μας, λοιπόν, ήταν, μέσα από αυτό το εγχείρημα τα παιδιά να έρθουν σε επαφή με την ιστορία των Βλάχων, να γνωρίσουν τις θεωρίες για την καταγωγή τους, να ακούσουν τη βλάχικη γλώσσα, να μυηθούν στα έθιμα, τη μουσική αλλά και τις δοξασίες των Βλάχων και όλα αυτά να τα επικοινωνήσουν στην τοπική κοινωνία μέσα από μία ταινία τεκμηρίωσης που θα προβληθεί σε ειδική εκδήλωση στο τέλος της σχολικής χρονιάς. Η προφορική ιστορία ως μεθοδολογικό εργαλείο αλλά και ξεχωριστός επιστημονικός κλάδος μπορεί να βοηθήσει στην έρευνα για το παρελθόν αλλά και να ενισχύσει την αυτογνωσία που είναι απαραίτητη για το μέλλον.

Ας μελετήσουμε τις πηγές...

Στην πρώτη φάση της έρευνας ζητήσαμε από τα παιδιά να αναζητήσουν το λήμμα Βλάχοι και να μας πουν τι βρήκαν. Στη Βικιπαίδεια λοιπόν, βρήκαν αυτό τον ορισμό: *Οι Βλάχοι γνωστοί και ως Αρμάνοι είναι λατινόφωνη πληθυσμιακή ομάδα, τα μέλη της οποίας κατοικούν*

κυρίως στην Ελλάδα, στην Αλβανία, στη Βόρεια Μακεδονία, στη Σερβία και στη Ρουμανία. Μητρική γλώσσα των Βλάχων είναι η βλάχικη, γνωστή επίσης υπό το νεολογισμό «αρωμουνική».

Στη συνέχεια δώσαμε στα παιδιά ως πηγή την πραγματεία περί Καραγκούνων του Κώστα Κρυστάλλη που δημοσιεύτηκε το 1891 όπου ο Κρυστάλλης, Βλάχος από Συρράκο της Ηπείρου, κάνει μια προσπάθεια να εξηγήσει ποιοι είναι οι Βλάχοι, πως είναι η ζωή τους και ποια η διαφορά τους με άλλες πληθυσμιακές ομάδες της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. Στην πραγματεία αυτή τους ονομάζει και Καραγκούνους επειδή φορούσαν μαύρα ρούχα. Η πραγματεία δημοσιεύτηκε σε συνέχειες στα φύλλα 4, 5 και 7 της εφημερίδας «Εβδομάς» με Διευθυντή τον Μ. Δαμβέργη.

Η δημοσίευση αυτή προκάλεσε την άμεση αντίδραση ενός άλλου Βλάχου από το Μικρό Σουλόπουλο Ιωαννίνων, του συγγραφέα και δημοσιογράφου Χρ. Χρηστοβασίλη, ο οποίος έσπευσε με ανοιχτή επιστολή του προς την εφημερίδα στις 9 Μαρτίου 1891 να αποσαφηνίσει ότι οι «Βλάχοι δεν λέγονται Καραγκούννοι». Γρήγορα ήρθε και η απάντηση του Κρυστάλλη στο επόμενο φύλλο της εφημερίδας.

Ζητήσαμε, λοιπόν, από τα παιδιά να μελετήσουν την πραγματεία και τις παραπάνω επιστολές και να μας πουν τα συμπεράσματά τους με στόχο να αντιληφθούν ότι το θέμα της καταγωγής των Βλάχων και της βλάχικης γλώσσας δεν είναι κάτι που προέκυψε πρόσφατα αλλά απασχολεί Βλάχους (και μη Βλάχους) από παλιά. Σε αυτή την πρώτη επαφή με το θέμα οι μαθητές και οι μαθήτριες συζήτησαν μεταξύ τους και εκείνο που αναρωτήθηκαν είναι: πώς είναι τελικά αυτή η βλάχικη γλώσσα; Η απορία τους αυτή μας φέρνει στη δεύτερη φάση του εγχειρήματος που είναι η επαφή με Βλάχους που ακόμα μιλούν τη γλώσσα των προγόνων τους προκειμένου να μιλήσουν με τα παιδιά και να απαντήσουν στις απορίες τους.

Ας ακούσουμε τις πηγές...

Το ταξίδι μας, λοιπόν, συνεχίστηκε με τον **κ. Ευάγγελο Αυδίκο**, καθηγητή λαογραφίας στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, συγγραφέα και Βλάχο

με καταγωγή από το Συρράκο Ιωαννίνων. Ο κ. Αυδίκος επεσήμανε αρχικά ότι η βλάχικη γλώσσα είναι λατινικής καταγωγής και παρέθεσε στη συνέχεια τις δύο θεωρίες περί καταγωγής των βλάχων. Σύμφωνα με την πρώτη θεωρία πρόκειται για Έλληνες, εκλατινισθέντες πρώην στρατιωτικούς οι οποίοι υπηρέτησαν στην υπηρεσία των Ρωμαίων ως οδίτες (φύλακες στα δερβένια-στενά) όπως φαίνεται και από την πρώτη γραπτή αναφορά του ονόματος «Βλάχοι» που συναντούμε στον Γεώργιο Κεδρηνό το 976 μ.Χ. ο οποίος έγραψε πως ο αδελφός του μετέπειτα Βούλγαρου τσάρου Σαμουήλ σκοτώθηκε το 976 από «οδίτες Βλάχους» μεταξύ Καστοριάς και Πρεσπών. Άλλωστε οι Βλάχοι αυτοαποκαλούνται Αρμούνοι ή Αρμάνοι που σημαίνει Ρωμαίος. Επίσης ονομάζονται και Κουτσόβλαχοι ως κάτοικοι της Μικρής Βλαχίας όπως επονομάζονταν η Θεσσαλία και η περιοχή της Πίνδου. Άρα οι Βλάχοι αυτοπροσδιορίζονται ως Ρωμαίοι ενώ ο όρος Βλάχος είναι ετεροπροσδιορισμός. Υπάρχουν και οι Αρβανιτόβλαχοι ή Κωλωνιάτες ή Καραγκούνιοι, οι οποίοι το χειμώνα δεν έρχονταν στα χειμαδιά ελληνικών περιοχών αλλά πήγαιναν σε περιοχές της σημερινής Αλβανίας.

Σύμφωνα με τη δεύτερη θεωρία περί καταγωγής των Βλάχων που παρέθεσε ο κ. Αυδίκος οι Βλάχοι υπήρχαν σε όλα τα Βαλκάνια σαν νομάδες. Δεν είναι γνωστό το πότε και το γιατί αλλά φαίνεται κάποιιοι να “κατέβηκαν” επί βυζαντινής αυτοκρατορίας και αργότερα επί τουρκοκρατίας από την περιοχή των Βαλκανίων -που τότε ήταν ένα πολυπολιτισμικό χωνευτήρι λαών- προς την Ελλάδα και ένα κομμάτι τους ενσωματώθηκε στον ελληνικό πληθυσμό αποκτώντας ελληνική συνείδηση. Τόνισε, πάντως ότι για εκείνον δεν έχει τόση σημασία από πού ήρθαν οι Βλάχοι, αλλά ποιοί είναι οι Βλάχοι σήμερα. Σημασία έχει το γεγονός ότι οι Βλάχοι σήμερα είναι Έλληνες στη συνείδηση και δεν θεωρούν ότι αποτελούν ξεχωριστή εθνότητα και εθνικότητα.

Στο ερώτημα που αναφερόταν στις σχέσεις Βλάχων και Σαρακατσάνων επεσήμανε ότι αυτό που τους διαχωρίζει είναι η γλώσσα και το γεγονός ότι οι Σαρακατσάνοι δεν είχαν κάποιο χωριό σα βάση ενώ οι Βλαχόφωνοι είχαν χωριό και το καλοκαίρι με τα κοπάδια τους πήγαιναν στο χωριό τους, π.χ οι Βλάχοι των χωριών του Ασπροποτάμου. Κατά τα λοιπά και οι Βλάχοι και οι Σαρακατσάνοι είναι κτηνοτρόφοι,

νομάδες που μετακινούνταν με τα κοπάδια του δυο φορές το χρόνο. Επίσης τόνισε ότι ένα κομμάτι των Βλάχων ασχολούνταν με το εμπόριο δημιουργώντας οικονομικά ισχυρές οικογένειες που ξεχώριζαν για τη δύναμη και την επιρροή τους. Ήταν εγγράμματοι και -κατά τον κ. Αυδίο- είχαν μια ιδιότητα: προσαρμόζονταν εύκολα στον τόπο που διέμεναν. Αυτό το αποδεικνύει η συμμετοχή των Βλάχων στην προετοιμασία και διεξαγωγή της Ελληνικής Επανάστασης αλλά και το γεγονός ότι ο πρώτος εκλεγμένος πρωθυπουργός του νεοσύστατου ελληνικού κράτους το 1844 ήταν ο Ιωάννης Κωλέττης (Δήμας), Βλάχος από το Συρράκο των Ιωαννίνων. Οι Βλάχοι της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας αποτελούσαν κομμάτι του Ελληνικού κράτους.

Επίσης, ο κ. Αυδίκος αναφέρθηκε και στην προσπάθεια του ρουμανικού κράτους να διεκδικήσει ρουμάνικη μειονότητα μέσα στα ελληνικά εδάφη με μόνο κριτήριο το γεγονός ότι η βλάχικη γλώσσα μοιάζει με τη ρουμάνικη η οποία είναι επίσης λατινογενής. Εξαιτίας αυτής της ομοιότητας πολλά παιδιά Βλάχων από την Ήπειρο πήγαιναν για σπουδές στη Ρουμανία. Μάλιστα ο Κ. Κρυστάλλης είχε ζητήσει και αυτός από τον πατέρα του να πάει να σπουδάσει στη Ρουμανία και ο πατέρας του του έριξε ένα χαστούκι γιατί είχε καταλάβει -όπως και πολλοί άλλοι Βλάχοι- την προσπάθεια των Ρουμάνων. Βέβαια τόνισε πως όλα αυτά εντάσσονται σε μια εποχή που στα Βαλκάνια φτιάχονταν οι εθνικές συνειδήσεις που θα οδηγούσαν σε εθνικά κράτη, οπότε όλα αυτά δικαιολογούνται και δικαιολογούν και την απόλυτα σκληρή στάση της Ελλάδας σε οποιαδήποτε προσπάθεια χαρακτηρισμού των βλάχικων πληθυσμών ως μη ελληνικών.

Κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων, όταν η Ελλάδα πολεμούσε με τη Βουλγαρία και χρειαζόταν συμμάχους, ο Ελευθέριος Βενιζέλος στράφηκε προς τη Ρουμανία. Στη συμφωνία που υπέγραψε ο Ελευθέριος Βενιζέλος με τη Ρουμανία δίνονταν το δικαίωμα στους Ρουμάνους να λειτουργούν ρουμάνικα σχολεία στην Ελλάδα -κάτι που ανενπίσημα είχε ξεκινήσει σαν προσπάθεια νωρίτερα. Αυτό έδωσε τη δυνατότητα και επισήμως στη Ρουμανία να ιδρύσει σχολεία μέσα σε ελληνικά εδάφη.

Στη συνέχεια είπε στα παιδιά και για την απόπειρα δημιουργίας αυτόνομου καντονιού υπό την προστασία της Ιταλίας στα τέλη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1917, από Βλάχους της Σαμαρίνας και άλλων χωριών κατά την σύντομη περίοδο κατοχής από την Ιταλία της περιφέρειας του Αργυρόκαστρου και περιοχών της Ηπείρου. Μια προσπάθεια που αναζωπυρώθηκε το 1940-41 αλλά είχε σχεδόν μηδενική συμμετοχή από την πλευρά των Βλάχων, οι οποίοι αντέδρασαν έντονα και απέριψαν απερίφραστα την ίδρυση του Πριγκιπάτου της Πίνδου.

Τέλος, μίλησε στα παιδιά για τα βλάχικα έθιμα και τις συνήθειες του χωριού του και αναφέρθηκε και στη βλάχικη γλώσσα η οποία διατηρήθηκε όλα αυτά τα χρόνια επειδή οι βλάχικες κοινότητες ήταν κλειστές, ζούσαν κυρίως στο βουνό και τα μέλη τους παντρεύονταν μόνο μεταξύ τους. Άρα, όσο πιο κλειστές ήταν οι βλάχικες κοινωνίες τόσο ευνοήθηκε η διάσωση της γλώσσας τους, πράγμα που τις τελευταίες δεκαετίες δεν συμβαίνει γιατί οι Βλάχοι πλέον έχουν σταματήσει να ζουν απομονωμένα ως νομάδες. Επίσης, πολλοί Βλάχοι κοσμοπολίτες και έμποροι παρόλο που ζούσαν στο εξωτερικό και δραστηριοποιούνταν έξω από το ελληνικό κράτος έγιναν «οι μεγαλύτεροι ευεργέτες της Ελλάδας σε τέτοιο βαθμό που αν κάποια στιγμή βρικόλακιαζαν και έρχονταν να πάρουν πίσω όλα όσα χάρισαν η Αθήνα θα έμενε άδεια»

Ο δεύτερος καλεσμένος μας ήταν ο **κ. Σωτήρης Μπλέτσας**, αρχιτέκτων-μηχανικός, Βλάχος από το Γαρδίκι Τρικάλων. Εκεί ζούσε η οικογένειά του και μάλιστα στο χωριό του, όταν ήταν μικρός οι κάτοικοι και η οικογένειά του μιλούσαν κυρίως τη βλάχικη γλώσσα. Ελληνικά μιλούσαν κυρίως το καλοκαίρι, όταν έρχονταν ξένοι στο χωριό. Η οικογένειά του ήταν κτηνοτρόφοι οι οποίοι μετακινούνταν το χειμώνα προς το Γραμματικό Καρδίτσας. Έτσι ο κ. Μπλέτσας πήγαινε μέχρι τον Οκτώβριο περίπου στο σχολείο στο Γαρδίκι αλλά το χειμώνα συνέχιζε το σχολείο στο Γραμματικό. Εκεί βέβαια είχε σοβαρό πρόβλημα συνεννόησης γιατί ο ίδιος δεν γνώριζε καλά τα ελληνικά και οι συμμαθητές του συχνά τον κορόιδευαν.

Πήρε όμως την εκδίκησή του όταν μετά από κάποια χρόνια πήγε για σπουδές στην Ιταλία και δεν είχε κανένα πρόβλημα συνεννόησης καθώς η βλάχικη γλώσσα τον βοήθησε πολύ. Μέχρι τότε ντρεπόταν για τα βλάχικα και πηγαίνοντας στην Ιταλία αισθάνθηκε περήφανος για τη γλώσσα του. Θεωρεί δική του γλώσσα τη βλάχικη, την αρμάνικη. Εξήγησε στα παιδιά ότι η βλάχικη γλώσσα δημιουργήθηκε από τη δημώδη λατινική γλώσσα που μιλούσαν τα ρωμαϊκά στρατεύματα επί ρωμαϊκής εποχής. Εδώ συνάντησαν το υπόστρωμα της ομηρικής γλώσσας και έτσι δημιουργήθηκε η αρμάνικη γλώσσα. Αρμάνος σήμαινε Ρωμαίος. Θεωρεί μάλιστα ότι δεν πρέπει να χαθεί και προτείνει να διδάσκεται. Ο ίδιος έχει γράψει και βιβλίο για τη βλάχικη γλώσσα θεωρώντας ότι, αφού είναι λατινογενής γλώσσα, θα πρέπει να διδάσκεται με βάση το λατινικό αλφάβητο.

Διηγήθηκε επίσης στα παιδιά πόσο κλειστή κοινωνία ήταν η βλάχικη κοινωνία του Γαρδικίου. Η οικογένειά του -όπως και όλες οι βλάχικες οικογένειες- δεν επέτρεπε το γάμο εκτός βλάχικης κοινωνίας. Για αυτό το λόγο και ο ίδιος αναγκάστηκε να φτιάξει ένα ολόκληρο σενάριο περί δήθεν βλάχικης καταγωγής της Ιταλίδας συντρόφου του ώστε να την αποδεχθούν και να επιτρέψουν το γάμο οι γονείς του.

Κατά τον κ. Μπλέτσα στη βλάχικη κοινωνία η γυναίκα είχε σημαντική θέση. Επειδή οι άνδρες έλειπαν η γυναίκα έκανε κουμάντο στο σπίτι, είχε τον πρώτο λόγο. Συνήθως οι οικογένειες ήταν πολυμελείς. Μέσα σε ένα σπίτι ζούσαν οι γιοί με τις νύφες και τα εγγόνια.

Μίλησε επίσης και για το θέμα της ρουμάνικης προπαγάνδας τονίζοντας ότι οι Βλάχοι της Ελλάδας δεν επηρεάστηκαν ιδιαίτερα από την προπαγάνδα αλλά την απέρριψαν σχετικά γρήγορα.

Τρίτος στη σειρά των συνεντεύξεων ήταν ο εκπαιδευτικός και συγγραφέας κ. **Δημήτρης Κωνσταντινίδης** με καταγωγή από την Κρασιά Ασπροποτάμου. Το χωριό έχει ιστορία έξι αιώνων και κήκε από τους Γερμανούς το 1943. Η οικογένειά του φαίνεται στα μητρώα αρρένων τουλάχιστον από το 1850. Οι οικογένειά του ήταν κτηνοτρόφοι και ο ίδιος απολάμβανε τη διαδρομή προς το χωριό όντας μικρό παιδάκι πάνω στο άλογο. Οι παππούδες του μιλούσαν βλάχικα αλλά και οι

γονείς του. Ο ίδιος τα καταλαβαίνει αλλά δεν τα μιλά. Και στο δικό του χωριό η βλάχικη κοινωνία ήταν μια πολύ κλειστή κοινωνία. Θεωρούσαν ότι μια γυναίκα έξω από την κοινότητά τους δεν θα μπορέσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της ζωής των κτηνοτρόφων. Για αυτό το λόγο και δεν αποδέχονταν το γάμο με ξένους (και βέβαια να μην αλλοιώσουν τα έθιμά τους).

Ως ιστορικός ανέλυσε στα παιδιά τον τρόπο με τον οποίο δημιουργήθηκε η βλάχικη γλώσσα μέσα από τη σχέση των ελληνικών πληθυσμών με τις ρωμαϊκές λεγεώνες επί ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Τέλος, θεωρεί ότι η βλάχικη είναι μια προφορική γλώσσα και είναι ανιστόρητο να μιλάμε για βλάχικο αλφάβητο. Έδειξε, μάλιστα, στα παιδιά μια επιγραφή που υπάρχει στην εκκλησία των Αγίων Αποστόλων, στο χωριό Κλεινοβός στην Καλαμπάκα, όπου υπάρχει η εξής βλάχικη φράση γραμμένη με ελληνικό αλφάβητο:

INTRΑ ΜΠΑCΙΑPEKA, KOY MOYΛTA ΠABPIE.
TPIAMΠOYPA ΛOYNTA ΛOYI MAPIA KOYMNIKATOYPA,
ΦΩKOYΛOY AKCI KOΛACH TP A CKAKH

ΦOBΩ ΠPOBAINE, THN ΠYΛHN T(H)C EICODOY\N
TPOMΩ ΛAMBANE, TΩN ΘEIOΩN MYCTYPIΩN,
INA MH KATAΦΛEXΘHC, ΠYPI TΩ AIΩNIΩ.

Τέταρτος καλεσμένος της ομάδας ο **κ. Γιάννης Δήμας**, καθηγητής στα ΤΕΦΑΑ Τρικάλων, (διδάσκει Χορολογία Ελληνισμού-Διδακτική των Ελληνικών Παραδοσιακών Χορών) Ο κ. Δήμας, Βλάχος από την Αγία Παρασκευή (Τζούρτζια Τρικάλων) θεωρεί ότι οι Βλάχοι είναι όχι απλώς ελληνικό φύλο αλλά προελληνικό επειδή επιβίωσαν για αιώνες σε ορεινές περιοχές. Πρόκειται για ανθρώπους σκληροτράχηλους που επιβίωσαν στις ορεινές περιοχές γιατί απλά αυτή ήταν η πατρίδα τους. Ζούσαν και μετακινούνταν κατά μήκος της ραχοκοκαλιάς της Πίνδου και εκεί συναντάμε τα περισσότερα βλαχοχώρια. Από εκεί πολλοί έφυγαν και ασχολήθηκαν με το εμπόριο στις μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις και άλλοι πήγαν στην Κωσταντζα της Ρουμανίας. Μελετώντας επίσης

τη χορολογία των βλάχικων χορών παρατηρεί ότι οι χοροί των Βλάχων έχουν μεγάλη ομοιότητα με αρχέγονους ρυθμούς και μουσικά μέτρα που συναντούμε στον ελλαδικό χώρο. Επίσης μοιάζουν με τους χορούς του Ήλιου από την εποχή του Ομήρου που γνωρίζουμε ότι γίνονταν σε ανοιχτά πλατώματα. Παρόμοιους χορούς έχουν και οι Βλάχοι. Τον πιο σημαντικό τον ονομάζουν Τρανό Χορό και αποτελεί “το παρουσιολόγιο του χωριού”, το Συλλογικό Εμείς. Εκεί όλες οι οικογένειες του χωριού παλιότερα όφειλαν να δηλώσουν την παρουσία τους στην κοινότητα και χόρευαν με συγκεκριμένη σειρά. Υπήρχε μάλιστα και συγκεκριμένος χοράρχης ο οποίος επέβαλε τη σειρά και την τάξη στο χορό. Θεωρεί, επίσης, ότι η βλάχικη γλώσσα έχει πολλές ομοιότητες με την αρχαία δωρική διάλεκτο.

Στο χωριό του, την Τζούρτζια, ιδρύθηκε το 1893 από τον παππού του Χρήστο Δήμα, η Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα Τζούρτζιας Αθαμανίας με πρώτο άρθρο τη δημιουργία Ελληνοδιδασκαλίου με Ισονομία των δύο φύλων στην εκπαίδευση και τη διανομή συσσιτίου στα παιδιά. Η γλώσσα που διδάσκονταν τα παιδιά στο σχολείο αυτό ήταν η Ελληνική. Ο παππούς του είχε χρηματίσει ως γραμματέας στην ελληνική κοινότητα στην Οδησό και έβλεπε πώς λειτουργούσε εκεί ο ελληνισμός και όταν γύρισε στο χωριό δημιούργησε την αδελφότητα.

Ο κ. Δήμας μίλησε στα παιδιά για τα σεβάσματα, δηλαδή τα αρραβωνιάσματα, και τα έθιμα του γάμου στη βλάχικη κοινωνία. Επίσης μίλησε και για την ωμοπλατοσκοπία και παρέθεσε και κάποια χαρακτηριστικά περιστατικά από την προσωπική του ζωή.

Ο πέμπτος καλεσμένος της ομάδας ήταν ο **κ. Γιώργος Παπαθεοδώρου** με καταγωγή από το Περιβόλι Γρεβενών. Στο χωριό του οι Βλάχοι ήταν κατά κύριο λόγο κτηνοτρόφοι και έμποροι-αγωγιάτες (που έκαναν σε μεγάλα καραβάνια μεταφορές προϊόντων μέσα στην Ελλάδα αλλά και μέχρι την Ευρώπη). Παρόλα αυτά η δική του οικογένεια ήταν πριονάδες, υλοτόμοι και δεν έφευγαν το χειμώνα από το χωριό. Είχαν ένα πτυσσόμενο νεροπρίονο το οποίο το μετέφεραν σε περιοχές όπου υπήρχε νερό, το στήνανε και έκοβαν ξύλα αξιοποιώντας την πίεση του νερού.

Η οικογένειά του μιλούσε βλάχικα και τα έμαθε και ο ίδιος. Στο χωριό του σχεδόν όλοι ήταν δίγλωσσοι μιλώντας ελληνικά και βλάχικα με μεγάλη άνεση. Ο ίδιος, παρόλο που είναι πολύ νέος, αισθάνεται τη βλάχικη γλώσσα ως μητρική και όταν κάποιος του μιλήσει στα βλάχικα τον αισθάνεται σαν δικό του άνθρωπο. Θεωρεί πολιτιστικό έγκλημα το να χάνεται μια γλώσσα και αυτό πιστεύει και για τη βλάχικη γλώσσα που τείνει να χαθεί.

Και ο κ. Παπαθεοδώρου θεωρεί ότι η βλάχικη γλώσσα έχει ως βάση τη λατινική και ερμηνεύει τη διασπορά των βλάχικων πληθυσμών στα Βαλκάνια ως αποτέλεσμα των αυτοκρατοριών που διαμόρφωσαν τα Βαλκάνια σε ένα τεράστιο χωνευτήρι λαών. Όταν στις αρχές του εικοστού αιώνα άρχισε η διαμόρφωση εθνικών κρατών οι Έλληνες Βλάχοι εντάχθηκαν στο Ελληνικό κράτος ακολουθώντας κοινή πορεία με τους υπόλοιπους Έλληνες. Αναφερόμενος στη Ρουμανική προπαγάνδα και στη λειτουργία ρουμάνικων σχολείων στα βλαχοχώρια της Ηπείρου και της Μακεδονίας τονίζει ότι αυτό συνέβη αφενός από λάθος πολιτικές επιλογές και αφετέρου από το γεγονός ότι αυτά τα σχολεία εκμεταλλεύτηκαν και ήρθαν να καλύψουν ένα σημαντικό κενό εκπαίδευσης που δεν φρόντισε το ελληνικό κράτος να καλύψει έγκαιρα.

Εκείνο όμως που έκανε μεγαλύτερη εντύπωση στα παιδιά της ομάδας ήταν η περιγραφή του τρανού χορού που γινόταν στο πανηγύρι του χωριού. Τα πανηγύρια είχαν ρόλο πολιτιστικό και σύσφιξης των σχέσεων της βλάχικης κοινότητας. Στο πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής που διαρκούσε τρεις μέρες από 26, 27 και 28 Ιουλίου, πέρα από τη διασκέδαση υπήρχαν και πρακτικοί στόχοι: οι ελεύθεροι νέοι έπρεπε να βρουν σύντροφο. Για το λόγο αυτό και το πανηγύρι διαρκούσε τρεις μέρες ώστε να μπορούν να έρθουν όλα τα ανύπαντρα αγόρια μιας οικογένειας να έρθουν στο χορό καθώς κάποια έπρεπε να βρίσκονται στα πρόβατα. Έτσι, εκ περιτροπής, κάποια από τις τρεις μέρες όλοι κατάφεραν να βρεθούν στο πανηγύρι. Ο χορός επίσης είχε συγκεκριμένη δομή με σειρά ηλικίας: πρώτα οι άνδρες μεγάλης ηλικίας, μετά οι παντρεμένοι και στο τέλος οι ανύπαντροι. Στη συνέχεια ακολουθούσαν οι γυναίκες μεγάλης ηλικίας, μετά οι παντρεμένες, μετά οι αρραβωνιασμένες και στο τέλος οι ανύπαντρες. Οι γυναίκες μάλιστα που είχαν

παντρευτεί την προηγούμενη χρονιά χόρευαν με το νυφικό. Ο χορός ήταν τόσο μεγάλος που γινόταν σε κάποιο λιβάδι έξω από το Περιβόλι. Και στο Περιβόλι μέχρι τη δεκαετία του 1950 επιβαλλόταν να παντρεύονται οι νέοι μέσα στην κοινότητα του χωριού, ίσως και για να μην δοθεί η κληρονομία σε ανθρώπους έξω από το χωριό. Μετά τον πόλεμο αυτή η νοοτροπία άρχισε σιγά σιγά να εγκαταλείπεται.

Θεωρεί ότι οι Βλάχοι ήταν προοδευτικά στοιχεία και αυτό που τους χαρακτήριζε ήταν το γεγονός ότι ήταν πρωτοπόροι σε πολλούς τομείς με ανοιχτό μυαλό και κοσμοπολίτικη νοοτροπία. Παρόλο που ήταν, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, ημινομάδες κτηνοτρόφοι, φαίνεται ότι θεωρούσαν σημαντική την παιδεία και πολλά παιδιά τα έσπρωξαν στα γράμματα. Αξία για τους Βλάχους είχε να τους θεωρούν προκομμένους και να ακούγεται το όνομά τους τιμητικά. Ακόμα και οι γυναίκες τους αντιμετωπίζονταν λίγο καλύτερα από τις γυναίκες των Σαρακατσάνων ή των Αρβανιτόβλαχων απολαμβάνοντας κάποιο είδος μεγαλύτερης ελευθερίας.

Η **κ. Μερόπη Ζάχου**, 90 ετών σήμερα, καταγόμενη από την Πολυθέα Ασπροποτάμου. Οι δικοί της της είπαν ότι κατάγονται από τη Μοσχόπολη. Όταν ήταν ακόμα μικρή ο πατέρας της πήρε την οικογένειά του στο Άνω Γραμματικό στη Μακεδονία. Εκεί δεν υπήρχε ελληνικό σχολείο αλλά μόνο ρουμάνικο και στην εκκλησία η λειτουργία γινόταν στα ρουμάνικα. Ο πατέρας της τότε προσέλαβε Έλληνα δάσκαλο για να τους διδάσκει τα ελληνικά. Η ίδια παντρεύτηκε Βλάχο από την Καστανιά γιατί έτσι έπρεπε. Δεν επιτρεπόταν να πάρει κάποιος γυναίκα έξω από το χωριό. Μάλιστα, όταν παντρεύτηκε η μάνα της και πήρε γαμπρό από την Πολυθέα Ασπροποτάμου εκεί στην Πολυθέα τους κακοφάνηκε που η νύφη ήταν ξένη και όχι από το χωριό τους.

Επόμενος καλεσμένος μας ήταν ο **κ. Νίκος Μπατατέγας**, μαθηματικός, υπάλληλος του Δήμου Τρικάλων και Βλάχος από το Γαρδίκι Τρικάλων. Μας είπε πάνω κάτω τα ίδια με τους προηγούμενους ομιλητές για την καταγωγή των Βλάχων και της βλάχικης γλώσσας. Έχει πολλές αναμνήσεις από το χωριό αυτό καθώς η οικογένειά του πέραγε εκεί τα καλοκαίρια. Ο παππούς του ήταν κτηνοτρόφος αλλά ο πατέρας του

σύντομα εγκατέλειψε την κτηνοτροφία μετακόμισε στα Τρίκαλα και ασχολήθηκε με τις μεταφορές. Οι παππούδες του μιλούσαν βλάχικα και οι γονείς του τα μιλούσαν όσο ζούσαν οι παππούδες. Ο ίδιος τα καταλαβαίνει αλλά δεν τα μιλά. Παλιότερα στο σχολείο του χωριού οι μαθητές μιλούσαν κυρίως βλάχικα και οι δάσκαλοι που πήγαιναν εκεί αναγκάζονταν να μάθουν κάποιες λέξεις στα βλάχικα για να μπορούν να συνεννοηθούν.

Στο χωριό του δεν επιτρεπόταν ο γάμος εκτός Γαρδικίου. Θεωρούσαν τις νύφες από άλλο χωριό ξένες, ακόμα και αν ήταν από διπλανό χωριό. Και αυτό γιατί παρόλο που η κοινωνία θεωρούνταν πατριαρχική, οι γυναίκες κρατούσαν το σπίτι. Οι άνδρες έλειπαν στα πρόβατα. Αξίες στη βλάχικη κοινωνία ήταν ο σεβασμός και η αλληλεγγύη. Ο ίδιος δεν αισθάνθηκε ποτέ άσχημα για την καταγωγή του. Το αντίθετο μάλιστα. Αισθανόταν πάντα περήφανος. Οι συντοπίτες του από το Γαρδίκι μετακόμισαν όλοι στα Τρίκαλα και έφτιαξαν μία συνοικία που την ονόμασαν Γαρδικιάκι.

Εκείνο που θυμάται από τα καλοκαίρια στο χωριό είναι ότι έφευγαν με ένα φορτηγό φορτωμένοι με προμήθειες τριών μηνών και έμεναν εκεί για όλο το καλοκαίρι απομονωμένοι σχεδόν από τον υπόλοιπο κόσμο καθώς υπήρχε μόνο ένα καρτοτηλέφωνο στην πλατεία του χωριού.

Από το Γαρδίκι Ασπροποτάμου Τρικάλων κατάγεται και η επόμενη καλεσμένη μας η **κ. Αφροδίτη Νανάκη**, δημοσιογράφος. Βλάχα νέας γενιάς μίλησε με τα παιδιά για το χωριό της και τα πανηγύρια του δεκαπενταύγουστου. Τότε που έπρεπε όλοι να ντύνονται με καινούρια ρούχα για να ξεχωρίσουν στην πλατεία του χωριού. Τότε που χόρευαν όλη την ημέρα και συναγωνίζονταν ποιός θα κεράσει τα περισσότερα χιλιάρικα στα όργανα. Θεωρούσαν τον εαυτό τους ανώτερο από τους άλλους. Επίσης ανέφερε ότι δεν ήταν καθόλου αποδεκτή η σχέση των Γαρδικιωτών με κάποιον ξένο κα μάλιστα καραγκούνη. Όταν κάποιο κορίτσι δημιουργούσε κάποιο ειδύλλιο με καραγκούνη στο σπίτι, στο σόι γενικότερα, έπεφτε πένθος. Δεν ήταν αποδεκτό Γαρδικιώτης να παντρευτεί κάποια από τα χωριά του κάμπου. Οι μητέρες δεν έδιναν τις κόρες τους σε γαμπρούς στον κάμπο γιατί δεν ήθελαν

να δουλεύουν στα χωράφια. Έλεγαν χαρακτηριστικά: Γαρδικιώτης να' ναι και ας είναι και με ένα μάτι. Αλλά και από άλλο βλαχοχώρι να ήταν ο γαμπρός ή η νύφη δεν ήταν εύκολα αποδεκτό. Το ιδανικό ήταν να είναι από το Γαρδίκι. Η νύφη έπρεπε να είναι από το χωριό, νοικοκυρά, να τιμά τις παραδόσεις. Επίσης η κ. Νανάκη είπε στα παιδιά και για την ωμοπλατοσκοπία. Ο πατέρας της όταν έσφαζαν κάποιο ζώο, ειδικά το Πάσχα συνήθιζε να διαβάζει την ωμοπλάτη. Τα σημάδια πάνω στο κόκκαλο έδειχναν αν κάποιο από τα μέλη της οικογένειας θα πεθάνει μέσα στην επόμενη χρονιά.

Ας καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα

Όλοι αυτοί οι εξαιρετικοί άνθρωποι που δέχθηκαν να μιλήσουν με τα παιδιά, αν μη τι άλλο κατάφεραν να αλλάξουν την εικόνα που είχαν για τους Βλάχους. Ο Βλάχος έπαψε μέσα στο μυαλούδάκι τους να είναι ο ορεσίβιος, αμόρφωτος αγροίκος που βόσκει πρόβατα και δεν ξέρει από πολιτισμό. Όλες αυτές οι πληροφορίες καθώς και όσα αναζητήσαν στη συνέχεια μέσα από άλλες πηγές έδωσαν στα παιδιά να καταλάβουν ότι οι Βλάχοι αποτελούν νευραλγικό κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας. Προβληματίστηκαν πάνω στο θέμα που αφορά την καταγωγή και τη γλώσσα των Βλάχων κράτησαν όμως σαν συμπέρασμα το ότι οι Βλάχοι της Ελλάδας είναι και αισθάνονται Έλληνες. Άκουσαν τους φιλοξενούμενούς μας να μιλούν τη βλάχικη γλώσσα και προσπάθησαν να τη μιλήσουν και τα ίδια. Εντυπωσιάστηκαν από το γεγονός ότι οι μεγαλύτεροι ευεργέτες της χώρας μας ήταν βλάχικης καταγωγής και διακρίθηκαν για τις πρωτοπóρες ιδέες τους και για την αξιοσύνη τους όχι μόνο μέσα στη χώρα μας αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη. Οι νεώτεροι Βλάχοι, έχουν πλήρως ενταχθεί στην ελληνική κοινωνία, δεν μιλούν τη βλάχικη γλώσσα αλλά διατηρούν τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τους, τη μουσική και τα τραγούδια τους (και κάποιοι λίγοι προσπαθούν να μάθουν τα βλάχικα μέσα από μαθήματα βλάχικης γλώσσας.)

Όλο αυτό το υλικό- εμπλουτισμένο και με άλλες συνεντεύξεις Βλάχων που μας είπαν πάνω-κάτω τα ίδια πράγματα- η ομάδα των παιδιών το επεξεργάζεται με απώτερο σκοπό να το αξιοποιήσει στην

παραγωγή μιας ταινίας τεκμηρίωσης με θέμα τους Βλάχους της Θεσσαλίας.